

MAGYAR ARIÓN

Tanulmányok
Pálóczi Horváth Ádám műveiről

Szerkesztők

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

HEGEDÜS BÉLA

Budapest

rec.iti

2011

A

*Magyar Arión – Tudományos tanácskozás Pálóczi Horváth Ádám
születésének 250. évfordulóján*
(Budapest, 2010. október 20–21.)
támogatói

MTA Irodalomtudományi Intézet
Óbudai Társaskör

A borítón látható portré Pálóczi Horváth Ádámot harmincéves korában ábrázolja. A színezett metszet alapjául szolgáló, mára elkallódott festmény „Erdélyi fi Kóré Zsigmond festette 1791”. A metszetet Kazinczy Ferenc készítette el, s a *Psychologia* címlapelőzékéként jelent meg 1792-ben. A talapzaton olvasható Ovidius-idézet (*Fasti* II, 93):

Nomen Arionum Siculas impleverat urbes,
Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.

Híre betölti a városokat szikuloknak a földjén,
s zengő lantjának rabja Itália is...

(Gaál László fordítása)

A borító a csurgói Református Gimnázium könyvtárának példánya alapján készült, amely az író sógora, Sárközy István névbejegyzését őrzi
Forrás: <http://www.csokonai-csurgo.sulinet.hu/sarkozy/kepek/33.jpg>

© Szerzők, 2011.

ISBN 978-963-7341-91-5

ISBN 978-963-7341-92-2 (pdf)

Kiadja a rec.iti, az MTA Irodalomtudományi Intézetének recenziós portálja
<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>

Tördelés, képszerkesztés, borítóterv: Szilágyi N. Zsuzsa, Csörsz Rumen István

TÖRÖK ZSUZSA

Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteményének
1814-es másolata

Kézirattörténet

Pálóczi Horváth Ádám *Ötödfélszáz Énekek* című dalgyűjteménye 1814-es másolatának hátsó borítóján a következő bejegyzés olvasható: „Vétetett 50 koronáért 1902 junius havában Gaál Pál zenetanító úrtól. Ő állítólag Petelei István urtól kapta Marosvásárhelyen. / Brassó, 1909. jan 7^{én} / Binder Jenő”.¹ A rövid bejegyzés egy kalandos és teljes egészében nehezen rekonstruálható kézirattörténetet rejt magában. A rendelkezésre álló adatokat két okból is fontosnak tartottam összegyűjteni: egyrészt a kézirat jelentősége miatt, hiszen a dalgyűjtemény két teljes kéziratának egyikéről van szó, másrészt a kézirat bonyolult és ezidáig feltáratlan története miatt. A szóban forgó másolat sokáig lappangott, illetve (a kutatót igazán bosszantó módon) hol felbukkant, hol pedig ismét eltűnt. Rendszerint akkor nem állt rendelkezésre, amikor a legnagyobb szükség lett volna rá: például amikor Hermann Antal és Sztankó Béla teljes tudományos apparátussal ellátott kiadását tervezte 1890 után,² vagy az *Ötödfélszáz Énekek* kritikai kiadásának idején, 1953-ban.³

Az *Ötödfélszáz Énekek*nek két teljes kéziratot változatáról tudunk. A legrégebben nyilvántartott és a kutatók kezén is legtöbbször megfordult példány az 1813-as keltezésű változat. 1834-ben jutott az Akadémia birtokába Pálóczi Horváth Ádám özvegyének tulajdonából,⁴ és ma is a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára őrzi.⁵ Köztudott azonban, hogy Pálóczi Horváth 1814 tavaszán ismételtelen lejegyezte a dalokat. A két teljesnek minősülő, látszólag azonos tartalmú kézirat közül ráadásul az 1814-es valamivel gazdagabb mind a dallamanyag, mind pedig az énekek szövegeinek tekintetében.⁶ Amennyire egyszerű és problémamentes

1 MTAK Kt Ms 1409/1. A bejegyzésre Csörsz Rumen István hívta fel a figyelmemet, és szintén ő ösztönzött a kézirat történetével kapcsolatos adatok összegyűjtésére és a tanulmány megírására. Ezúton is köszönöm neki.

2 HERMANN Antal, *Horváth Ádám énekeinek kéziratai*, Magyar Zenetudomány, 1(1907)/1–2. (júl.–aug.), 25.

3 ÖÉ (1953).

4 Erről és a gyűjtemény részleges másolatairól, töredékeiről és Pálóczi Horváth Ádám énekszerzői munkásságának egyéb kéziratairól lásd a kritikai kiadás bevezetésének megfelelő részeit: ÖÉ (1953), 22–48.

5 Jelzete: RUI 8-r. 46.

6 A kéziratok összehasonlításáról: BINDER Jenő, *P. Horváth Ádám énekgyűjteményének egy eddig ismeretlen kézirata*, Egyetemes Philológiai Közöny, 27(1903), 463–467.; ÖÉ (1953), 42–48.

azonban az 1813-as kézirat története, legalább annyira kalandos, bonyolult és csak töredékesen rekonstruálható az 1814-es változaté.

A kézirat útjának különböző állomásai pontosan megállapíthatók. A bizonytalanságok a helyszínváltások időpontjával és a kézirattal érintkező különböző személyek kilétével és indokaival kapcsolatosak. Tény, hogy az *Ötöd-félszáz Énekek* 1814-es változata a XIX. század végén Pécsről Erdélybe került, először Kolozsvárra, majd Marosvásárhelyre, onnan Brassóba, végül pedig a XX. század első évtizedében Budapestre.

A gyűjtemény vándorlásának okai csak viszonylagos pontossággal deríthetők ki. A kézirat-történet rekonstruálásakor nagyrészt írott vagy szóbeli (de különböző írásokban megemlített) visszaemlékezésekre voltam kénytelen hagyatkozni. A visszaemlékezéseknél azonban számolnunk kell azzal az eshetőséggel, hogy az emlékezőt megtévesztette az emlékezete. A történet linearitását megtörő, összegubancoló emlékezetre néhány esetben világosan fény derül. Az egyik legproblematisabb pont a gyűjtemény Pécsről Kolozsvárra kerülésének aránylag pontos ideje.

Pálóczi Horváth énekgyűjteményének létezéséről többen is tudtak a kortársak közül, legfeljebb a másolatok pontos számáról nem voltak információik. Maga a költő említette a gyűjteményt például Kazinczynak⁷ és Fodor Gerzsonnak⁸ írt leveleiben. A kéziratot a létező másolatokra való hivatkozás nélkül teljes és pontos címén nyomtatásban először Toldy Ferenc említette 1855-ben *A magyar költészet kézikönyve* első kötetében.⁹ Az 1814-es másolatot teljes egészében azonban először csak 1883-ban ismertette Gerecze Péter.¹⁰ Szerinte akkor magántulajdonban volt Fesztl György pécsi ügyvédnél. A kézirat korábbi története szintén Gerecze tanulmányában olvasható; ő Fesztl György szóbeli közlése nyomán jutott az információk birtokába. Fesztl szerint a gyűjtemény eredetileg id. Mailáth György¹¹ tulajdonában volt, aki azt fiára, ifj. Mailáth György

7 Horváth Ádám – Kazinczynak, [1814. ápr. 8.], *KazLev* XI, 325; Horváth Ádám – Kazinczynak, [1814. jún. 13.], *Uo.*, 424.

8 Horváth Ádám levele Fodor Gerzsonhoz, a h. h. dunamelléki superintendia főjegyzőjéhez Nagy-Körösön, [Petrikeresztúr, 1815. aug. 18.], *Figyelő*, 1(1876), 48. (Saját gyűjteményében levő eredetiből közli Hoffer Endre.)

9 Toldy említése az *Ötöd-félszáz Énekek* 1813-as, az Akadémia Kézirattárában őrzött változatára vonatkozik. TOLDY Ferenc, *A magyar költészet kézikönyve*, 1, Pest, Heckenast Gusztáv tulajdona, 1855, 547–548.

10 GERECZE Péter, *Pálóczi Horváth Ádám*, *Figyelő*, 15(1883), 14–38, 115–125, 195–202, 266–279, 356–370.

11 II. Mailáth György (1786–1861) Győrött és Pesten végzett tanulmányai után a hivatali pályán működött. Pozsony vármegyei al-, majd főjegyző és országgyűlési követ volt. 1818-ban Pozsony vármegye első alispánja, 1822-ben ítélmester, udvari tanácsos, magyar kincstári elnök, 1825-től királyi személynök s mint ilyen a karok és rendek táblájának elnöke volt. 1828-ban Hont vármegye főispánjává iktatták.

1831-ben a Magyar Tudományos Akadémia alapító és igazgatósági tagja volt, 1832-től 1839-ig Bécsben államtanácsos, 1839-től országbíró. 1848-ban a felsőház elnökeként tevékenykedett, 1849 elején a Windischgrätzhez intézett békeküldöttség tagja volt. Az eredménytelen

országbíróra¹² hagyta. Ez utóbbi felesége, Hilleprand Prandau Stefánia révén került a kézirat a Prandau családhoz. Gerecze leírása szerint ifj. Mailáth György ajándékozta Prandau bárónak. Prandautól Perczel Antal „1848-as menekülthöz”¹³ került, Perczeltől pedig Kovács Zsigmond ügyvédhez. Fesztl György Kovács Zsigmondtól szerezte meg egyéb könyvek társaságában, és a kolozsvári egyetem könyvtárának szánta.¹⁴ Arról azonban nincsenek információim, hogy a gyűjtemény eredetileg hogyan került id. Mailáth György grófhhoz, hogy Prandau báró milyen kapcsolatban volt Perczel Antallal, Perczel pedig Kovács Zsigmonddal, s hogy Fesztl György miért akarta a kéziratot a kolozsvári egyetem könyvtárának ajándékozni.

kísérlet után visszavonultan élt birtokán. 1861-ben halt meg. Felesége: petőfalvi Uzovich Karolina. CAP György, *Élet a kastélyban (A székelyi gróf Mailáth család és a perbenyiki kastély története)*, Perbenyik, Obec Pribenik – Perbenyik Község, 2008, 33.

- 12 III. Mailáth György (1818–1883) Pesten és Bécsben végezte iskoláit, jogi tanulmányait a pozsonyi akadémián fejezte be. 1838-ban Baranya vármegye al-, majd tiszteletbeli főjegyzője lett. A következő évben másodalispán és országgyűlési követ. Az országgyűlés után első alispán. Az 1843–44-es pozsonyi diéta után Baranya megye beiktatott adminisztrátora, főispáni helytartója.

Hosszabb külföldi út után, még 30 évesen sem Baranya megye főispánja és a főrendiház tagja lett. A forradalom ideje alatt visszavonulva élt birtokán.

Bach bukása után tagja volt a birodalmi tanácsnak. 1860. október 30-án az uralkodó díjleendődel melletti titkos tanácsosi méltósággal ruházta fel, és egyben Magyarország főtárnokmesterévé nevezte ki, mely által a legfőbb országos méltóságok egyikének birtokosává lett. 1860-ban a Magyar Tudományos Akadémia alapító tagjainak sorába lépett, három év múlva annak igazgatósági-, majd 1880-tól tiszteletbeli tagja volt. Az 1861-es országgyűlésen a főrendiház másodelnökeként tevékenykedett. Az országgyűlés feloszlása után funkcióitól megvált. 1865-ben tért vissza a politikai életbe, ekkor nevezte ki az uralkodó magyar udvari főkancellárrá. 1867. február 12-én elnyerte az országbírói méltóságot, és egyúttal a főrendiház elnökévé nevezték ki. 1869-től a Kúria semmítőszéki osztályának elnöke lett, nagy szerepe volt a legfőbb bíróság megszervezésében. Ekkor kapta a császári és királyi kamarási címet.

1882. január 1-jétől ő lett az elnöke az egyesített Magyar Királyi Kúriának, mely az országban a legfőbb bírói hatóságot gyakorolta.

1883. március 29-ének éjjelén gyilkolta meg két cinkostársával huszára, Berecz János. Felesége: Hilleprand Prandau Stefánia (1832–1914). CAP, *i. m.*, 34–35.

- 13 A Perczel család Tamás ágához tartozó Perczel Antal (1818–1880) 1848-ban a baranyai mozgalom egyik vezetője volt. A szabadságharc leverését követően önként jelentkezett a cs. kir. katonai parancsnokságnál. Haditörvényszék elé állították, 10 év várfogságra és teljes vagyonekzbzásra ítélték. Büntetését az aradi várbörtönben kezdte, 1851-ben azonban kegyelmet kapott. 1855-ben hosszas utánajárással kapta vissza elvesztett birtokát. A kiegyezést követően bekapcsolódott a közéletbe. Családot nem alapított, 1880. augusztus 1-jén hunyt el Pécsen. (Dobos Gyula, *A Perczelek*, Szekszárd, Babits, 2008, 244–245.; BONA Gábor, *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*, Bp., Heraldika, 2000³, 563.) Fesztl György (vagy Gerecze) emlékezetében valószínűleg összezsúrtak az adatok, Perczel Antal ugyanis nem volt menekült, a család Gábor ágához tartozó Perczel Mór viszont igen. Ő a szabadságharc után Törökországba emigrált, majd Amerikában és Brüsszelben élt, és csak 1867 után tért haza. (A Perczel Antallal kapcsolatos adatok pontosításában Szilágyi Márton szakirodalmi ajánlatai segítettek. Köszönöm.)

14 *Uo.*, 24.

A dalgyűjtemény tehát feltételezhetően 1883 után került Kolozsvárra. Gerecze adatainak ellentmond Hermann Antal visszaemlékezése, mely szerint ő a kéziratot 1874 körül látta Kolozsváron.¹⁵ Hermannnt azonban valószínűleg tíz évvel megtévesztette az emlékezete. Ez utóbbi megállapítás mellett több érv is szól. 1) Gerecze Péter, aki aránylag jól ismerte a kézirat előtörténetét, nem említette, hogy az 1883 előtt Kolozsváron járt volna, sőt azt hangsúlyozta, hogy épp akkor tervezték elajándékozását a kolozsvári egyetem könyvtárának. 2) Nehezen képzelhető el, hogy a kézirat 1883 előtt (esetleg Gerecze tudomása nélkül) járt volna Kolozsváron, aztán elkerült volna Pécsre és onnan vissza Kolozsvárra. Gerecze információiban egyébként sincs olyan hiátus, amely ezt a feltételezést erősítené. 3) Hermann Antal az 1887-ben indított *Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn* című folyóirat első számában közölte Pálóczi Horváth Ádám három nótáját. Ez inkább feltételez friss élményt, mintsem egy tizenhárom évvel korábbit.

Hermann Antal nagy valószínűséggel tehát az 1880-as években láthatta valamikor a dalgyűjtemény 1814-es változatát Kolozsváron. Lehet, hogy épp 1884-ben, és nem 1874-ben. Garda Samu monográfiájának¹⁶ megjelenése (1890) után azonban hiába kereste a kéziratot Kolozsváron, már nem találta közgyűjteményekben. 1903-ban viszont, amikor Binder Jenő, a brassói főreáliskola tanára ismertette az *Egyetemes Philológiai Közönyben* az akkor már a brassói iskola könyvtárának tulajdonában lévő kéziratot,¹⁷ Hermann ráismert a Kolozsváron látott változatra. Amikor pedig megtudta, hogy a kézirat Petelei Istvántól került a brassói főreáliskola könyvtárába, Peteleitől levélben kérdezte meg, hogyan is került hozzá a dalgyűjtemény.¹⁸ Arról viszont nem voltak információi, hogyan jutott a kézirat a kolozsvári egyetem könyvtárába, majd hogyan került el onnan. Gerecze tanulmánya nyomán következtethetünk arra, hogy Fesztl György pécsi ügyvédnek valóban sikerült 1883 után eljuttat-

15 „A második példányt [a dalgyűjtemény 1814-es másolatát] én Kolozsvárt tanulmányoztam ezelőtt mintegy 33 évvel. Azt hiszem, az Erdélyi Múzeum kéziratárái volt. Tanulmányaim aztán, étellel együtt, más irányba terelődtek. Csak ezelőtt 20 évvel tértem vissza a népköltéssel való foglalkozáshoz. 1887-ben kiadtam az »Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn« első füzetét. Ennek zenemellékletében (mely nevezetes a magyar zene történetében) közöltem Horváth Á. három nótáját, akkori tanítványom, Sztankó Béla tanárjelölt megfejtésében. Ezekre vonatkozólag így emlékeztem meg – németül – a kolozsvári példányról (105. hasáb): »a magyar népköltés történetére nézve legnagyobb fontosságú kiadatlan énekes könyvről (a M. T. Akadémia könyvtárában, másolata a kolozsvári egyetemi könyvtárban az összes dalmokkal függelékben) legközelebb dolgozatot közlünk Garda Samu dolgozótársunktól.«” (HERMANN, *i. m.*, 25.)

16 GARDÁ Samu, *Pálóczi Horváth Ádám életrajza*, Nagy-Enyed, Wokál János, 1890.

17 BINDER, *i. m.*

18 *Hermann Antal – Petelei Istvánnak*, Bp., 1906. III. 14. = PETELEI István *Irodalmi levelezése*, s. a. r. BISZTRAY Gyula, Bukarest, Kritérion, 1980, 244. Petelei válaszevele nem ismeretes, de tartalmára Hermann leírásából lehet következtetni: HERMANN, *i. m.*, 26.

ni a kéziratot Kolozsvárra, azt azonban, hogy kinek a közvetítésével, nem sikerült kiderítenem.¹⁹

Azt, hogy a kézirat miként került el a kolozsvári egyetem könyvtárából, Hermann Antal Peteleitől származó információinál valamivel pontosabban sikerült kiderítenie Erdélyi Pálnak. Erdélyi a kézirat történetével való találkozására idején a kolozsvári egyetem könyvtárának igazgatója volt. Saját bevallása szerint két okból is fontos volt számára a kézirat. Egyrészt nagyon közelről érintette a magyar líra történetére vonatkozó munkásságát, másrészt 1903–1904-ben egyetemi előadásainak egyik tárgya volt Pálóczi Horváth Ádám és munkássága, így az *Ötödfélszáz Énekek* kézírataival és azok történetével is foglalkozott.²⁰ Ő is Peteleinél érdeklődött tehát, levelezésbe kezdett vele, majd Petelei levele nyomán Csernátó Gyula Beszterce-Naszód megyei tanfelügyelővel is. Így derítette ki a kézirat útját Kolozsvártól Marosvásárhelyen keresztül Brassóig. Petelei és Csernátó Gyula levelei nyomán rekonstruálható tehát a dalgyűjtemény útjának további története.²¹

19 A kolozsvári, majd később brassói és a pécsi kézirat azonosságát Erdélyi Pál bizonyította meggyőzően. ERDÉLYI PÁL, *Horváth Ádám gyűjteménye*, ErdMúz, 25(1908), 242.

20 *Uo.*, 242.

21 Az Erdélyi Pál által közölt levelek:

„Petelei István levele, Maros-Vásárhely, 1904 május 8-án (199/1904. sz.).

Elhunyt jó barátom (Czakó József) régi kiselejtezett könyveket küldött Kolozsvárra Csernátó Gyulának (most tanfelügyelő Beszterczen) értékesítés okán. A könyvek néhány esztendeig – 6–7 évig – ott heverték. Ekkor Czakó halálával visszakerültek ide. Egyportékás ládában beszegezve a könyvek én hozzám kerültek a padlásra. Egyszer eszembe ötlött a könyves láda és felbontottam. Még itt vannak most is a könyvek nálam. (Régibb Czuczor, Kölcey, Bajza stb. kiadások.) E könyvek között találtam a Horváth könyvét. Kolozsvárt-e? miként került a Czakó könyvei közé? – nem tudom. Az értékes könyv végén kották vannak. A nálam időző Gaál Pál zenetanár rimánkodva kérte a könyvet rövid használatra: hogy leírja a kottákat. Odaadtam; elvitte. Minduntalan gyötörtem: hogy adja vissza. Lehetetlen volt elvenni tőle. Ekkor családi bajok elzavarták innen Gaál urat. Eltűnt a szem elől s többet se Gaál urat se a könyvet nem láttam. Ez a Horváth-könyvnek a története. Örvendek, hogy megkerült. Nem szidom még Gaál urat se; örvendek, hogy megvan a könyv. Tudomásom szerint Farkas Ödön (a kolozsvári Conservatórium igazgatója) feldolgozta a kottákat Horváth könyvéből. Ő talán többet tud a könyvről, mint én.”

„Dr. Csernátó Gyula levele, Beszterce, 1904 június 6-án (212/1904. sz.)

1. Petelei barátom téved, mert a könyvek nem a Czakó Józseféi, hanem a Czakó Imre, egykori egyetemi kollégám könyvei voltak, melyeket ennek elhunytja után igaz, hogy Czakó József küldött hozzám értékesítés végett. A könyvekről rendes jegyzék volt összeállítva s azokat, a melyeket eladnom sikerült, a jegyzékből kihúztam s árát utána jegyeztem. E jegyzéknek most is meg kell lennie. A megmaradt könyveket a Czakó Józsi megbízásából Petelei István vette át tőlem még Kolozsvárt; tehát a Czakó József életében, mert a Czakó József halálakor már sem én, sem Petelei nem laktunk Kolozsvárt.

2. Gál Pál zenetanárt soha sem ösmertem.

3. A Czakó Imre könyvei között az említett Horváth Ádám-féle kéziratot – sajnálatomra – nem láttam, mert ha ott találtam volna: mindenesetre értékelni tudtam volna rendkívüli becsét és nem engedtem volna elkallódnia. E könyvekre különben most is igen jól emlékek.

Csernátony Gyula leveléből ítélve lehetséges, hogy az 1814-es kézirat Czakó Imre egyetemi tanár révén került el a kolozsvári egyetem könyvtárából. Arról nincsenek információim, hogy Czakó milyen indokkal, milyen céllal és milyen körülmények között tarthatta magánál a kéziratot. Halála után a kézirat egy láda könyv társaságában a vele bizonyára rokoni kapcsolatban lévő Czakó Józsefhez került, tőle a könyvekkel együtt Csernátony Gyulához értékesítés végett, és Csernátontól néhány év múlva Peteleihez. Mivel időközben Czakó József (Petelei sógornőjének, Korbuly Erzsébetnek a férje) meghalt, a könyvek Peteleinél maradtak.

Csernátony Erdélyihez írt levelében olvashatjuk, hogy a dalgyűjtemény kézírata nem volt a könyvek között, tehát Peteleit megtévesztette az emlékezte, amikor az ellenkezőjét állította. Arra vonatkozóan azonban, hogy hogyan került a Csernátontól kapott könyvek közé a kézirat, amelyeket bizonyos ideig Petelei egy ládában a padlásán őrzött, nincs más magyarázatom, mint amit Petelei levelében megfogalmaz. Lehetséges, hogy épp Csernátont tévesztette meg az emlékezte, vagy pedig annak idején elkerülte a figyelmét a könyvek között lapuló, könyvformátumú kézirat gyűjtemény. Ha viszont a kézirat valóban ott volt a könyvek között, Kolozsvárra érkezése után szinte azonnal, de legalábbis rövid időn belül elkerülhetett az egyetem könyvtárából.

Csernátony leveléből kiderül a kézirat Peteleihez kerülésének viszonylagos időpontja is: az említés szerint ugyanis ez még Petelei kolozsvári tartózkodásának idején történt. Legkésőbb tehát 1891-ben kerülhetett hozzá a kézirat. Petelei 1891. október 1-jén jelentette be végleges visszavonulását az újságírástól az általa szerkesztett *Kolozsvár* című politikai napilapban, és ezután költözött vissza szülővárosába, Marosvásárhelyre. Ha azonban a kézirat 1891 körül jutott Peteleihez, és valóban ott volt a Csernátony Gyulához került könyvek között, akkor már 1884–1885-ben elkerülhetett az egyetem könyvtárából. Petelei szerint ugyanis Csernátonnál kb. 6–7 évet heverték a Czakó József által küldött könyvek. Nem csoda tehát, hogy Hermann Antal 1890 után már nem találta a kéziratot a kolozsvári közgyűjteményekben. Első alkalommal épp abban a (mondhatni: különösen szerencsés) pillanatban látta a dalgyűjteményt Kolozsváron, amikor az egy nagyon rövid ideig a kolozsvári egyetem könyvtárában elérhető volt.

Az „egyportékás” könyvesláda tehát Csernátony Gyulától Peteleihez került. A láda, Petelei leveléből ítélve, s amint már említettem, egy ideig a padlásán hevert. Petelei csak egy bizonyos idő után bontotta fel, és akkor találta meg

szem. (Néhány művet címe szerint föl is sorol.) Petelei barátom ennél fogva bizonyosan rosszul emlékszik, mert a tőlem visszakerült könyvek közt semmi esetre sem volt semmiféle kézirat; annál kevésbé a Horváth Ádám-féle.

Végül sajnálattal kell tudatnom, hogy a szóban levő kéziratról semmit sem tudok és azt sem az egyetemi, sem a múzeumi könyvtárban nem láttam.” (ERDÉLYI, *i. m.*, 242–243.)

benne a könyvek között az *Ötödfélszáz Énekek* 1814-es másolatát. A kéziratot megmutatta Gaál Pál zenetanárnak, aki kölcsönkérte tőle a kották lemásolása végett. Később Petelei hiába kérte tőle a kéziratot, nem kapta vissza. Gaál később családi okok miatt elköltözött Marosvásárhelyről, Petelei pedig szem elől veszítette a kézirat további útját.²²

Hogy mi is történt a kézirattal később, arra Binder Jenő 1903-ban megjelent cikke nyomán derült fény. Binder ugyanis 1903-ban az *Egyetemes Philológiai Közlönyben*²³ bemutatta az *Ötödfélszáz Énekek* „egy ismeretlen” kéziratát, melyben Hermann Antal ráismert az eltűnt kolozsvári példányra.²⁴ Ugyancsak Bindernek a kézirat végén olvasható bejegyzése hívta fel a figyelmet arra, hogy Gaál Pál 1902 júniusában eladta a kéziratot 50 koronáért a brassói állami főreáliskola könyvtárának.

Hermann Antal már 1904-ben tárgyalásokat folytatott a brassói főreáliskolával a kézirat megszerzése céljából.²⁵ A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgatósága nagy értékű cserekönyveket ajánlott fel érte duplumaiból. Az iskola igazgatósága, méltányolva az indokokat, a cserét elvben már 1907-ben elfogadta.²⁶ Az eseményről az *Ethnographia* közölt tudósítást,²⁷ 1908 augusztusában pedig a *Budapesti Hirlap* arról számolt be, hogy a kézirat a Magyar Nemzeti Múzeum zenei osztályára került.²⁸ A tudósítás azonban a kézirat Budapestre

22 A kolozsvári EK-ban ma Ms. 1310/I–II. jelzeten őrzött, kétkötetes kottás másolat nem erről, hanem az 1813. évi kéziratról készült. A dallamokat gondosan megfejtő Szöllősy Attila (eredetileg honvéd körorvos) a címlap tanúsága szerint 1886-ban készítette a kéziratot. (Szerk. megj.)

23 BINDER, *i. m.*

24 HERMANN, *i. m.*, 26.

25 ERDÉLYI, *i. m.*, 243.

26 HERMANN, *i. m.*, 26.

27 „Pálóczi Horváth Ádám énekgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban. Mióta Káldy Gyula a M. Néprajzi társaság kezdeményezésére a kurucz nóták dallamait megfejtette és népszerűsítette, P. Horváth Ádámnak e nóták szövegét és titokzatos hangjegyeit tartalmazó »Ó és Új mintegy ötödfél száz Énekek, ki magam' tsinálmánya, ki másé« című gyűjteménye is egyik nyilvánartott forrása lett népies zenénk emlékekben szegény történetének. Az 1813-ban keletkezett mű kiadatlan kéziratát a M. Tud. Akadémia könyvtára őrzi. Újabban kiderült, hogy P. Horváth Á. e kötetet a következő évben újra lemásolta. A másolatot a brassói főreáliskola tanári könyvtára szerezte meg, Binder Jenő könyvtáros pedig ismertette az »E. Philológiai Közlöny« 1903. évi folyamának 463–7. lapjain. Mivel kútfői értéke most már csak a gondos másolatnak van, Hermann Antal vállalkozott rá, hogy a »Magyar Zenetudomány« most meginduló első évfolyamában a kötet hangjegyei egész tömegének hű fényképi másolatát kiadja. Mivel a sok obscoen dolgot is tartalmazó szöveg ugyanilyen teljes kiadásra nem alkalmas, ugyancsak az ő kezdeményezésére a M. Nemzeti Múzeum könyvtára lépéseket tett, hogy e kötetet csere útján megkaphassa és így a kutatóknak könnyebben hozzáférhetővé tehesse. Örömmel értesülünk, hogy a brassói főreáliskola a felajánlott cserét elvben elfogadta.” *Ethn.* 18(1907), 62.

28 „Érdekes kézirattal gyarapodott a Nemzeti Múzeum zenei osztálya; csere útján megszerezte a brassói állami főreáliskola tanári könyvtárától pálóczi Horváth Ádám *Ó és Új mint-egy*

kerülésének megelőlegezett reklámfogása lehetett, hiszen a gyűjtemény valószínűleg csak 1909-ben került a fővárosba. A hátsó borítón olvasható Binder-féle bejegyzés dátumozása (1909. január 7.) egyébként logikátlanak tűnne.²⁹

A kézirat történet titokzatos aspektusainak azonban itt még nincs vége. 1908, a dalgyűjtemény Budapestre kerülése utáni hírt követően ugyanis a kézirat ismét eltűnt a kutatók szeme elől. 1909 és 1986 közötti sorsáról semmit sem lehet tudni. Hegyi Ferenc Pálóczi Horváth-kutatásai idején, az 1930-as években már hiába kereste,³⁰ akárcsak az *Ötödfélszáz Énekek* kritikai kiadásának sajtó alá rendezői az 1940–1950-es években: a Nemzeti Múzeum Könyvtárában semmilyen nyomát nem találták a kézirat beérkezésének.³¹ Ma sem nyújt erre vonatkozóan semmilyen megerősítést sem az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, sem pedig a Zeneműtár. A kéziratot viszont 1986-ban katalogizálta a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára.³²

Amikor 2011 márciusában ott jártam, még megvolt.

Ötödfél száz Énekek című művének sajátkezű másolatát. Ez a munka, melynek eredetije a Tudományos Akadémia könyvtárában van, a tizenkilencedik század előtti népies zenének első nagyszabású kótás gyűjteménye.” *Horváth Ádám nótáskönyve*, Budapesti Hirlap, 28(1908)/207. (aug. 29.), 18.

29 Hermann Antal érdekes módon a dátum lejegyzésével kapcsolatosan is téved a *Magyar Zenetudományban* 1907-ben közölt tanulmányában, ő ugyanis 1907. január 27-ére teszi Binder bejegyzésének idejét. HERMANN, *i. m.*, 26.

30 HEGYI Ferenc, *Pálóczi Horváth Ádám*, Debrecen, A Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem, 1939 (Magyar Irodalmi Dolgozatok), 92.

31 *ÖÉ* (1953), 24–25.

32 A kéziratról vezetőjének szíves levéلبeli közlése szerint a kéziratot az intézmény ajándékba kapta. Az ajándékozó kilétéről azonban nem sikerült több információhoz jutnom. Feltételezésem szerint magánszemély lehetett. A kézirat Budapestre érkezésének híre után vlsz. már nem került sor a közgyűjteményben való katalogizálására: magántulajdonba került, és ezért nem volt egyetlen közgyűjteményben sem fellelhető 1909 és 1986 között.